

AKTUALNI INTERVJU

Gospodarska politika in gospodarski sistem

PREDSTAVITEV:

Tokrat smo se pogovarjali z dr. Jožetom Mencingerjem, rednim profesorjem na Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani za predmet Ekonomska politika in raziskovalcem na Ekonomskem inštitutu Pravne fakultete. Naš sogovornik je še posebej zanimiv za Teorijo in prakso, ker je v 1990. letu začasno prekinil intenzivno znanstveno raziskovanje in analitično delo v okviru Univerze ter se kot minister slovenske vlade za gospodarstvo vključil v sistem oblasti in vladanja, kot sam pravi. Pred tedni pa je odstopil in se ponovno zavezal univerzitetnemu delu. Bralcem omogočamo prvi obsežnejši pogovor z dr. Mencingerjem o gospodarski politiki slovenske vlade, o sanaciji gospodarstva in gospodarskem sistemu.

UREDNIŠTVO: Slovensko gospodarstvo je po zadnjih podatkih tik pred propadom. Primanjkljaj v zunanjetrgovinski menjavi se povečuje, likvidnostne razmere se iz dneva v dan poslabšujejo, nezaposlenost narašča in podobno. Ali je vaša ocena kaj bolj optimistična?

J. MENCINGER: Preden je mogoče odgovoriti na zastavljeno vprašanje, bi bilo treba definirati, kaj je gospodarski propad. Je to že zdajšen padec industrijske proizvodnje, ki je bila lani za 10,5% nižja kot leto prej in v prvem četrtletju za 13,6% nižja kot v prvem četrtletju lani? Toda v Jugoslaviji je bila v prvem četrtletju za 20,9% nižja kot leto prej. Brezposelnost še naprej narašča zelo hitro, kar je posebno občutljiva stvar v Sloveniji, kjer tega sploh nismo bili vajeni. Slovenski primanjkljaj v lanskoletni trgovinski menjavi je bil velik, saj je znašal 609 milijonov dolarjev, na konvertibilnem trgu pa celo 810 milijonov dolarjev, kar je seveda posledica zamrznjenega tečaja. Dejanski primanjkljaj je bil mnogo večji, saj bi mu morali prišteti tisto, kar smo kupili onstran meje. Nelikvidnost je dosegla vrhunec konec lanskega leta. Zdaj so se likvidnostne razmere nekoliko izboljšale, saj je bila zvezna administracija zaradi ustavitve plačil v zvezno blagajno prisiljena tiskati denar. Začenja se nov inflacijski oziroma hiperinflacijski val.

Vendar zdajšnje težave gospodarstva izhajajo predvsem iz gospodarske politike. Pravi problemi pridejo v drugi polovici leta, ko se bodo združili učinki odcepitve in spreminjanja gospodarskega sistema. Moja ocena torej ni prav nič bolj optimistična, sem »zmeren pesimist«. Šlo bo slabo, kako slabo, pa bo bolj kot doslej odvisno od slovenske gospodarske politike.

UREDNIŠTVO: Kaj predvideva slovenska vlada za sanacijo slovenskega gospodarstva?

J. MENCINGER: Ker sem že prenehal »vladati«, pravega odgovora na vprašanje, kaj predvideva slovenska vlada, ne vem. Imam pa občutek, da bo pragmatizma in improviziranja precej manj, kot ga je bilo. Vladi bi vseeno priporočil, naj ne poskuša »reševati« preveč problemov, naj se nikar ne vtika v dele gospodarstva, ki delujejo, in naj poskuša pomagati samo tam, kjer ne gre. Celó če bo najbolj omejila svojo »pomoč«, ji bo ostalo preveč dela, ki ga nihče drug ne more opraviti. Ostajata organizacija infrastrukture, sanacija bančnega sistema.

UREDNIŠTVO: Ali gre le za kratkoročne ukrepe ekonomske politike ali za izdelan dolgoročni program? Pogosto namreč očitajo vladi, da nima izdelanega programa izhoda iz gospodarske krize Slovenije. Ali je ta očitek upravičen?

J. MENCINGER: Ukrepi ekonomske politike so po pravilu kratkoročni, namenjeni so vzpostavljanju izgubljenih ravnotežij. Kot veste, je vlada sicer izdelala razvojni program. Sam v takšen program ne verjamem preveč. Razpravljanje o tem, kaj bo leta 1995, ni v teh časih prav nič bolj zanesljivo kot razpravljanje o letu 2012. Dajte mi teden dni, pa vam bo napisal izredno lep in konsistenten program izhoda iz gospodarske krize. Prav veliko koristi od takšnega programa ne bi bilo. Še naprej trdim, da je bilo tisto, kar smo napisali v Programskih usmeritvah, toliko, kot je bilo mogoče napovedati. Tam pa smo rekli samo, da bomo ekonomsko politiko prilagajali potrebam preživetja, da bomo ustvarjali »normalen« gospodarski sistem in da se bomo z ustvarjanjem lastnega gospodarskega sistema in prevzemanjem vse večjega deleža v gospodarski politiki osamosvajali.

UREDNIŠTVO: Ali nam lahko kaj več poveste o spreminjanju družbene lastnine v Sloveniji?

J. MENCINGER: Kot veste, je sistem spreminjanja družbene lastnine, ki se je nekako navezoval na moje ime, propadel. Sem sicer ponosen, da sem pri tem sodeloval, res pa je, da so za sistem zaslužni predvsem g. Marko Simoneti, g. Uroš Korže in gospa Pucova iz Agencije oziroma Sklada. O prednostih ne bi govoril, saj je bilo o njem dovolj napisano. Najboljši dokaz, da smo imeli prav, so tujci, tuji podjetniki, tudi tisti, ki so se zanimali za vlaganja. Govoril sem z mnogimi. Sistem so razumeli in so bili po njem tudi pripravljeni vlagati oziroma postati lastniki ali solastniki. Bil je dovolj prilagodljiv, mogoče pa ga je bilo ustrezno prilagoditi zelo različnim situacijam, od vračanja lastnine nekdanjim lastnikom do privatizacije prenov.

Če bi bile politične razmere v Sloveniji drugačne, bi se za uveljavitev sistema boril. Za to sem imel tudi vse formalne možnosti, saj je bil osnutek zakona v skupščini sprejet, pripombe k osnutku smo upoštevali pri predlogu, predlog sta potrdila vladna odbora; ustavljen pa je bil na povsem nepravilno in nekorektno. Ni mi preostalo drugega, kot da odstopim.

Sistemu so strankarski voditelji Demosa nasprotovali iz dveh temeljnih razlogov: neznanja in »razrednih« interesov. Napravil sem nekaj »napak«. Imam »barvo slepoto«, bilo mi je malo mar, ali si nova »politična elita« pridobi nadzor nad lastnino ali ne. Zanimaril sem tudi, da je stvar treba napraviti politično privlačno; takšen trik je potegavščina z brezplačno razdelitvijo. Tudi nova oblast enako kot

pravoverni marksisti pretirava s poudarjanjem lastnine kot dejavnikom »kapitalističnega« izkoriščanja in moči in zanemarja njen prispevek k učinkovitosti.

UREDNIŠTVO: Pri urejanju osebnih dohodkov ne gre le za nadzor nad osebnimi dohodki, temveč za administrativno odločanje. Vsaj zakon o izplačevanju osebnih dohodkov kaže na to. Zakaj administrativni posegi osebnih dohodkih?

J. MENCINGER: Administrativnim posegom pri osebnih dohodkih se ne bo mogoče odpovedati, vse dokler ne bomo imeli »naravnega sovražnika« njihove rasti, kar pa je lastnik. Seveda si ne delam utvar, da si je sploh mogoče izmisliti dober administrativen nadzor. Vsak je slab in pri vsakem se najdejo luknje. Tudi tistih, ki luknje iščejo, je več kot tistih, ki jih mašijo, pa še njihov interes je bistveno močnejši. Nadzor pa je nujen, saj ustavitev rasti plač samo z denarno politiko pri nas ni mogoča. Vedno se bodo našla podjetja, ki zaradi monopola ali česar koli lahko povečujejo plače. Zato bi brez administrativnega nadzora razlike postale prevelike, kar nujno izsili splošno rast, ki gospodarsko ni upravičena. Menim, da je prilagojena tako imenovana strukturna razlaga inflacije kar primer-na za tisto, kar se dogaja. Drugače povedano, inflacija je v gospodarski sistem, ki temelji na družbeni lastnini, enostavno vgrajena.

UREDNIŠTVO: Verjetno je težko izdelati program, ker gre za veliko negotovost. Danes obstaja dvosistemsko obdobje, ko veljata zvezna in republiška zakonodaja. Poleg tega je cela vrsta ukrepov za sanacijo gospodarstva povezana s političnimi odločitvami. Kako bo na primer potekalo odklapanje Slovenije in podobno. Ker te odločitve niso znane, gre verjetno za pat pozicijo, v kateri je težko izdelati ekonomski program sanacije slovenskega gospodarstva?

J. MENCINGER: Na problem pisanja programa sem že odgovoril.

Temeljna značilnost gospodarske politike naj bi bila politika prilagajanja v povsem negotovih okoliščinah z ukrepi, s katerimi bi odgovarjali na vnaprej neznan dogajanje. V tej politiki ali programu naj bi bilo le nekaj stalnic. Mednje sodijo: zmanjševanje stroškov na enoto proizvoda, kar naj bi omogočilo konkurenčnost na domačem, jugoslovanskem in tujih trgih; temu naj bi bili namenjeni dohodkovna in fiskalna politika, keynesijanska fiskalna politika (zadolževanje in proračunski primanjkljaj), denarna politika s skrbjo za trdnost domače valute, politika izvozne ekspanzije, po kateri je zaščita domačega gospodarstva predvsem stvar tečajne in manj carinske politike, prizadevanja za ohranitev jugoslovanskega trga in »čistih računov« in prizadevanja za pridobitev tujega kapitala za financiranje infrastrukture.

Res je, da imamo popolni pravni kaos, h kateremu smo tudi Slovenci krepko pripomogli. Vendar se je treba sprijazniti s tem, da je kaos v prehodnem razdobju normalno stanje stvari. Popolnoma drži, da je velik del ukrepov za sanacijo gospodarstva vezan na politične odločitve in tako imenovano odklapanje Slovenije. Na odklapanje gledam drugače kot večina drugih. Na kratko, srž osamosvojitve Slovenije ni v tem, kakšne kape bodo imeli cariniki, ampak v takšnem gospodar-skem sistemu in politiki, ki sta za Slovenijo primerna; osamosvojitve pa je očiten prvi pogoj, da se to doseže, ker ne enega ne drugega ni mogoče doseči v Jugoslavi-ji. Vse tisto o izkoriščanju Slovenije pa je neumna demagogija, kar bomo hitro spoznali.

UREDNIŠTVO: Zagotovo pri sanaciji slovenskega gospodarstva ne bo šlo brez občutnega zmanjšanja vseh oblik porabe. Ali se vam ne zdi, da bi morali pred skupščino Slovenije jasno in odkrito postaviti dilemo, kaj pospešeno razvijati? Razpoložljivi družbeni proizvod Slovenije nam ne omogoča hkrati razvijati gospodarstva in družbenih služb. Zato je treba dilemo razrešiti, da se pozneje ne bodo pojavljali enkrat gospodarstveniki, drugič kulturniki, šolniki, zdravstveni delavci in drugi, ki bodo terjali večje vsote za svojo dejavnost.

J. MENCINGER: Res gre za zmanjšanje vseh oblik porabe, vendar ne uporabe. Drugače povedano, treba je povečati izvoz in naložbe na račun zmanjšanja osebne in državne porabe. Če bi vse zmanjšali, tudi gospodarstvo ne more delovati. Tega, da je mogoče pred skupščino postaviti to dilemo in jo dokončno razrešiti, ne verjamem. Sam sem jo jasno in odkrito postavljaj že večkrat v zelo različnih oblikah. Vendar se bodo še naprej pojavljali enkrat eni enkrat drugi, ki bodo terjali večje vsote zase oziroma svoje področje in hkrati zahtevali zmanjšanje obremenitev gospodarstva. Večji problem vidim v tem, da isti človek v dveh zaporednih stavkih zahteva pravzaprav oboje. Še slabše je, to sem nekajkrat doživel, da so mi posamezni strankarski voditelji rekli tole. »Saj imate prav, toda jaz tega svojim ne morem povedati, saj bi me takoj odneslo.«

UREDNIŠTVO: Ali se pri omejevanju porabe bojite, da trčite ob meje politične in socialne vzdržljivosti družbe?

J. MENCINGER: Kje so meje politične in socialne vzdržljivosti družbe, je težko določiti, te meje se tudi nenehno spreminjajo. Specifični regionalni razvoj, nekoliko boljša struktura industrije kot drugod in predvsem njena geografska razpršenost, pa tudi slovenske »čednosti« ter usmerjenost v vrtičkarstvo in delo popoldne so razlogi, ki dvigajo meje politične in socialne vzdržljivosti. Nasploh pa menim, da v Sloveniji ni problem znižanje splošne življenjske ravni, problem so izredno povečane razlike med ljudmi.

UREDNIŠTVO: Dosedanji ukrepi (davčna politika) kažejo na politiko prerazdelitve dohodka in na politiko liberalne ekonomske teorije s poudarkom na podjetništvo in čim manjšo vlogo države. Ali imate račune prerazdelitve in poznate posledice te porazdelitve?

J. MENCINGER: Uvedba davčnega sistema, kar imam za največji uspeh nove slovenske vlade in osebno finančnega ministra dr. Marka Kranjca, kaže, da smo šli z blago progresijo v sodobno smer. Še več, trdim, da je slovenski sistem neposrednih davkov trenutno med najboljšimi v Evropi, ker še ni bilo časa za preveliko število takšnih ali drugačnih izjem, ki sistem pokvarijo.

Kar se pa liberalizma tiče, menim, da pri usmeritvi, ki sem jo zastopal, ni šlo za nikakršen klasični liberalizem. Poudarek na podjetništvu, povezan z očitkom, da ščitim »rdeče direktorje«, je spet edina usmeritev, ki omogoča izkoristiti prednosti slovenskega gospodarstva pred drugimi vzhodnoevropskimi gospodarstvi. Ta pa je bila prav v tem, da smo imeli kolikor toliko neodvisne direktorje in da se država v primerjavi z drugimi vzhodnoevropskimi gospodarstvi vsaj neposredno ni pretirano vmešavala v podjetja.

UREDNIŠTVO: Zakaj se pri snovanju davčne politike niste bolj usmerili na obdavčenje rezultatov poslovanja? Tako bo ostalo precej po starem in proizvodni tvorca bodo obremenjeni (davek na plačilno listo)?

J. MENCINGER: Na vprašanje sem že odgovoril. Davek na plačilno listo je bil medtem tudi že odpravljen. Seveda pa bodo zaslužki produkcijskih tvorcev obdavčeni, v tem je prav značilnost neposrednih davkov. Morda bo, ko bo oblikovan še sistem posrednih davkov, res veljalo razmisliti o prenosu večjega dela nanje, kar pa je stvar davčnih strokovnjakov.

UREDNIŠTVO: Pri velikem številu davkov ste uveljavili progresivno obdavčenje. Znano pa je, da progresivno obdavčenje ne spodbuja k povečanju proizvodnje, ustvarja apatičnost in sili k utajam davkov. Na drugi strani pa progresivno obdavčenje zmanjšuje neenakost v razdelitvi dohodkov. Ali se vam je zdelo pomembneše, da dosežete enakomernejšo razdelitev dohodkov kot pa spodbujati proizvodnjo in odpravljati apatičnost, ki se že močno pojavlja v naši družbi?

J. MENCINGER: Progresija je normalna stvar, del sodobnega socialnodemokratskega urejanja družbenih odnosov. Ta pri nas sploh ni velika. Da davki ustvarjajo apatičnost, je pa zaenkrat bolj za lase privlečeno. To trdijo predvsem novi obrtniki in novi podjetniki. Značilno zanje pa je, da menijo, da mora že mesec dni gostilniških »naporov« in »prodajanja megle« v svetovalnih firmah prinesiti veliko denarja in v mercedesih izraženega družbenega ugleda.

UREDNIŠTVO: Nekateri očitajo vladi, da pri sprejemanju ukrepov za ozdravitev slovenskega gospodarstva upošteva samo ekonomske cilje, medtem ko socialne posledice zanemarja. Kaj sodite o tem očitku?

J. MENCINGER: Mislim, da ni upravičen.

UREDNIŠTVO: Izhod iz krize slovenskega gospodarstva terja nedvomno tudi politično soglasje vseh strank v Sloveniji. Če tega ne bo, bodo nastali konflikti med posameznimi družbenimi skupinami glede prenašanja bremena restriktivne ekonomske politike. Ali se vam zdi, da bo mogoče v Sloveniji hitro doseči tako soglasje?

J. MENCINGER: Na politiko se, kot mi pravijo, ne razumem. Gre torej za amatersko mnenje. O vrhovih slovenskih strank nimam najboljšega mnenja, sicer so pa antipatije, kot je običajno, obojestranske. Menim tudi, da stranke zdaj sploh še niso dobro profilirane in da bo za to potrebno kar precej časa. Tako je na primer zanimivo, da najbolj »desna« liberalna stranka in levi del socialdemokratov hkrati zagovarjata delovno teorijo vrednosti.

O bodočih konfliktih pa menim, da bodo osnovni konflikti zaenkrat med delavci in državo. Nujna bi bila zato nekakšna družbena pogodba, kakršna je omogočila povojni razvoj sosednje Avstrije, vendar zaenkrat še ni pravih partnerjev za to.

UREDNIŠTVO: Nazadnje še vprašanje, kako se počutite kot priznan znanstvenik ekonomist v vlogi ministra za gospodarstvo?

J. MENCINGER: Vprašanje zdaj ni bistveno.

*Z dr. Jožetom Mencingerjem se je pogovarjal dr. Janez Škerjanec.
V Ljubljani, 28. 5. 1991*